

ŽIACI PROTI ŠIKANOVANIU

PEER- TO-PEER PREVENTÍVNA KAMPAŇ

2014/2015

Projekt dizajnovala a koordinovala: PhDr. Jarmila Tomková

Čomu veríme, to sami vytvárame. Čo sami vytvárame, tomu veríme!

Ako psychologička pracujúca s klientmi v poradenstve a terapii, vo výskume i v pozícii školskej psychologičky som mala možnosť zaoberať sa šikanovaním vo všetkých týchto profesijných rolách. V roly školskej psychologičky sme počas rokov mojej práce na ZŠ Sv. Jure uplatnili viaceré prístupy k riešeniu šikanovania od preventívnych prednášok a workshopov, individuálnej práce s protagonistami a ich rodičmi, učiteľmi až po prácu, ktorá by sa dala nazvať 'naratívna terapia triednych kolektívov' v prípade vyskytnutia sa šikanovania medzi žiakmi. Jav sa však v istej obmene po čase tak či tak vynáral- na inom mieste, mal inú tvár a rozsah ako putujúci symptóm. Nie je to však nič, čo by sa na iných školách nedialo, len sa o tom hovorí s nevôľou ak vôbec. V školskom roku 2014/2015 som sa preto na ZŠ vo Svätom Jure pozrela na riešenie šikanovania z iného uhla pohľadu, čoho výsledkom bol nižšie popísaný celoročný projekt.

STRUČNE O NARATÍVNO M OBRATE V PRÍSTUPOCH K PREVENCI

Dlhodobou zaužívanými stratégiami riešenia šikanovania sú skríniny výskytu, zhromažďovanie dôkazov, práca s obeťami a vinníkmi, spoluvinníkmi v roly prihladajúcich, vyvodzovanie dôsledkov, práca s kolektívami na náprave vzťahov (tak, aby boli v súlade s preferovanou normou), trest a poradenstvo agresorovi, poradenstvo obeti (normalizácia patológie protagonistov), práca s rodičmi (o priebehu ich normalizácie). Ústredným však stále zostáva udržiavaná narácia viny a hanby na individuálnej, skupinovej a celoorganizačnej úrovni, bezmoc a moc, nedostatočne (ak vôbec) ozvučený príbeh spolupatričnosti (Winslade, 2013). Dôsledkom zvýšeného patologizovania inak prirodzeného javu je jeho tabuizovanie v jazyku jednotlivých organizácii, neochota ho riešiť alebo málo užitočné (či dokonca škodlivé) riešenia, pretrvávajúce stigmatizujúce dôsledky šikanovania, prípadnej traumy a výrazných posolstiev v identitách všetkých zúčastnených pri jeho zážitku. V ďalšom pokračovaní týchto tradičných relácií nie je možné nadobudnúť iné významy v individuálnych, skupinových či celoorganizačných identitách a možno práve preto doposiaľ ťažko možno tradičnú primárnu či sekundárnu prevenciu šikanovania pokladať za efektívnu.

Williams (2010), tak ako je typické pre systemických terapeutov, sa opiera o sociálnych konštrukcionistov a odporúča zamerať sa nie na problém, ale na ciele prerušenie diskurzu šikanovania, individuálnych a triednych príbehov, ktoré recyklujú diskurzy viny, hanby, moci a bezmoci. Namiesto toho odporúča intervencie, ktoré by dopomohli členom systému nastoliť 'bod obratu' a začať písať novú kapitolu spoločného príbehu- príbeh o rozvíjaní spolupráčnosti a spolupráce. Odborníci podotýkajú aj na dôsledky neozvučeného hlasu žiakov pri vytváraní školských politík a opodstatnení ich zaangažovania do aktívneho vytvárania noriem, preto som sa rozhodla ciele ich do prizvať do ich tvorenia. Viac o teoretických východiskách viď napr. Tomková (2015).

PREVENIA ŠIKANOVANIA INAK. PROJEKT ŽIACI PROTI ŠIKANOVANIU

Počas leta 2014 som pripravila koncept projektu preventívnej peer-to-peer kampane, ktorá stavia na východiskách naratívneho prístupu. V pozadí nestál žiadny hotový intervenčný model. Za jeho hlavné piliere som si zvolila kritériá: primárna prevencia zahŕňajúca jej konkrétnymi krokmi zároveň prevenciu sekundárnu a terciárnu, celoorganizačné aranžmá, aktívne tvorenie kultúry žiakmi, peer-to-peer model (rovesník rovesníkovi).

Rámcový koncept pozostáva z rešpektujúceho prizvania žiakov do dobrovoľnej účasti na vytváraní politík a vedenia preventívnej kampane pre ich vlastnú školu. Dobrovoľníci z druhého stupňa ZŠ sú školení pre ich rolu žiackych koučov, teda žiakov, ktorí sa naučia o povahe fenoménu toľko, že obhája svoju rolu žiackych expertov, dokážu informovať mladšie ročníky im prístupným jazykom. Okrem toho sa naučia aj pracovať s triedami a skupinami pri vedení diskusií a aktivít v triedach.

Rámcovo som koncept rozčlenila na 3 fázy:

1. prizvanie k spolupráci,
2. školenie Anti-šikana koučov,
3. tri hlavné okruhy aktivít koučov v triedach v supervízii odborníka (ja).

Okruhy aktivít vedené koučmi v triedach som vytvorila aplikovaním východísk naratívnej terapie na skupinové využitie a prácu s celými triedami.

Preventívna kampaň mala napriek svojmu pripravenému konceptu od začiatku interaktívny charakter- samotní žiaci so mnou spoluvytvárali jeho výslednú formu, čo bolo cieľným krokom k internalizovaniu preferovaných hodnôt. Aplikované do modelu pre školy sú východiská Michaela White-a a jeho kolegov o procese zmeny cez podporenie či vytvorenie iného ako zatiaľ dominantného príbehu, východiská Michaela Faucaulta a iných sociálnych vedcov o vytvorení priestoru na protiváhu dominantného vedenia/ moci ('V koho rukách je moc?') a priestoru pre iné ako stigmatizujúce patologizujúce diskurzy. Na viacerých úrovniach sa prelínajú všetky fázy naratívneho prístupu ku zmene druhého rádu- dekonštrukcia, externalizácia a reautorizácia (Tomková, 2015).

Oživilí sme spoločne celkom nový príbeh

Deti, povzbudené myšlienkou, že idú byť tvorcami niečoho prevratného a zmysluplného, s malou supervíznou pomocou sami vymysleli názov a navrhli logo žiackeho projektu. Štrnásťročná Janka

prevzala iniciatívu v grafickom návrhu tričiek- bola hlavnou tvorkyňou loga, ktoré sprevádza celú kampaň, je taktiež na odznakoch, ktoré si vyslúžili koučovia po ukončení tréningov. Založili sme kroniku, nástenku, diskretnú schránku na odkazy. Deti samotné mali možnosť vytvárať zdravú kultúru "od podlahy" a zaznamenávať a zhmotňovať príbeh, ktorý na škole doposiaľ nebol dostatočne ozvučený- príbeh „Záleží nám na tom, ako spoločne žijeme a mienime pre to niečo aktívne urobiť!“ Prvky ozdravených hodnôt sa priebežne pretkávajú celým projektom.

I. FÁZA: PRIZVANIE K SPOLUPRÁCI

Na žiackom parlamente základnej školy som (školská psychologička)- v prítomnosti žiackych zástupcov aj vedenia školy - ponúkla deťom možnosť pre nový školský rok vytvoriť v rámci témy ochrany detských a ľudských práv (Unicef: Škola priateľská k deťom) niečo výnimočné.

„Čo keby sme vytvorili úplne jedinečný program, ako sa o detské práva starať?“ Ako odborníčka som mala vopred pripravený cieľ: **namiesto tradične represívneho prístupu k šikanovaniu a ošetrovania následkov, urobiť jeho efektívnu prevenciu. Robiť ju so žiakmi a pre žiakov.**

„Asi ste si všimli, že sa objavujem v niektorých triedach a pracujem s vami, keď máte v kolektívoch ťažkosti. Neraz sme riešili aj problémy šikanovania. Podobne to je aj na iných školách, v iných mestách a krajinách. Je to „zapeklitý“ problém. Radia sa učitelia, riaditelia, psychológovia, politici, v kanceláriách aj na odborných podujatiach, ale doposiaľ neprišli na to, ako mu predísť. Kladú si tiež otázku, či je to vôbec možné. Čo keby sme spolu vymysleli celkom revolučný spôsob, ako je dobre zaobchádzať so šikanovaním a ukázali aj iným školám, že sme pokrokoví, že sa môžu sa od nás učiť. Keď sa posnažíme, je šanca, že nový prístup skutočne zaberie. Mám dôvod veriť, prečo áno. O našich skúsenostiach môžeme neskôr napísať článok, dozvedia sa o ňom aj dospelí a odborníci.“

Bol to spôsob podania výzvy k rešpektujúcej spolupráci na ťažko riešiteľnom probléme, viera a motivovanie k tomu, že nám sa podarí urobiť niečo zásadné v dlho pretrvávajúcom spoločenskom probléme. Tým sa podarilo navodiť kontext, v ktorom bolo pre deti atraktívne podieľať sa na niečom užitočnom a prelomovom. Boli okamžite oslovené, zvedavé a nadšené, rozvíjali túto predstavu ďalej. V žiackom parlamente bol návrh realizovať projekt prijatý, sami mu dali názov *Žiaci proti šikanovaniu*. O formuláciu -*Žiaci proti šikanovaniu* namiesto *Škola proti šikanovaniu*- sa zaslúžil deviatak Richard. Trefne postrehol: *„Sme to predsa my -žiaci, kto to bude robiť, nie 'akási' škola“*. Namiesto operovania s abstraktnými pojmami, prenieslo to kompetenciu do ich vlastných rúk; záznam o tom bol uvedený v zápisnici žiackeho parlamentu.

II.FÁZA: KURZ ANTI-ŠIKANA KOUČOV

Nábor dobrovoľníkov do kampane. Kurz žiackych Anti-šikana koučov

Zástupcovia parlamentu predstavili projekt v ich triedach, do tried druhého stupňa rozniesli špeciálne navrhnutý plagát s výzvou k dobrovoľnej účasti v kurze Anti-šikana koučov. Výber bol uzavretý, do kurzu sa prihlásilo 27 dobrovoľníkov (viac ako bolo očakávané). Vzhľadom na záujem sme kurz realizovali v dvoch chodoch po 13/14 participantov zámerne zmiešaných vekom. Zvyšní záujemcovia dostali dodatočné roly: kronikári a nástenkári, dizajnéri, poslovia (šíritelia správ a oznamov). Dojednané boli rodičovské súhlasy, termíny stretnutí. Kurz pozostával z troch 2,5-hodinových školiacich stretnutí, jedného doplnkového.

Cieľom kurzu žiackych Antišikana- koučov bolo skompetentniť žiakov do roly detských expertov na jav, ktorý sa bežne medzi žiakmi vyskytuje avšak spôsobuje viac utrpenia, ako si želajú medzi sebou mať. Obsahoval:

- spolutvorenie povahy a obsahu zážitkových preventívnych aktivít,
- vzdelávanie, informovanie o jave, absolvovanie zážitkových aktivít, ktoré boli pripravované
- prípravu na rolu žiackeho kouča- inštruktora zážitkových preventívnych aktivít pre triedy.

Záverom kurzu bolo ponúknuté jedno doplnkové stretnutie pre prípadnú potrebu uistiť sa vo svojej roly, posilniť vedomosti, sebavedomie, klásť dodatočné otázky. Kurz úplne uzavrelo slávnostné odovzdávanie certifikátov žiackych Anti-šikana koučov podpísaných mnou a zástupkyňou školy.

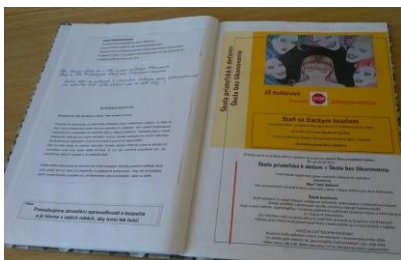
Artefakty nového príbehu

V projekte sa ráta aj s jeho ďalšími významnými súčasťami ako sú vytváranie artefaktov novo-konstruovanej zdravej kultúry, rituály a ceremoniály, vyhodnocovanie, reflexie, rozširovanie aktivít žiakov do širšieho systému- zahrnutie učiteľov, vedenia, rodičov, abstrahovanie významov, šírenie posolstva ďalej iným školám a pod.

Do prvého tréningového stretnutia žiaci 9.ročníka navrhli **logo** a dizajn trička preventívnej kampane Žiaci proti šikanovaniu.

Tričká kampane nosili koučovia na ich tréningoch a hlavne pri aktivitách v triedach pre exkluzivitu ich žiackej roly experta. Logo sme preniesli aj na **odznaky**, ktorých nosením sa žiaci identifikovali ešte viac s princípmi kultúry, v ktorej sa sami sarajú o zdravé vzťahy.

Kronikári spoločne so psychologičkou zakladajú **kroniku** Žiaci proti šikanovaniu, ktorá bola priebežne aktualizovaná fotografiami zo stretnutí, zápiskami a informáciami, vlepými pracovnými listami koučov.

V centrálnom priestore školy bola výlučne pre projekt vyčlenená veľká **nástenka**, obsahujúca názov, logo, fotografie a oznamy o projekte, informácie o šikanovaní, linky pomoci a pod. Inštalovali sme aj stolík s diskretnou schránkou pre odkazy.

III. FÁZA: ANTI-ŠIKANA KOUČOVIA VEDÚ AKTIVITY V TRIEDACH

Každá trieda mala 1-4 dobrovoľných zástupcov medzi koučmi; dievčatá i chlapcov. Starali sa v stálej zostave (malých tímoch koučov) pod mojim vedením o jednu triedu (o ročník mladších žiakov). Ja ako vedúca kurzu som bola vždy fyzicky prítomná pri tom, keď robili zážitkové aktivity v triedach, zostávala som však v decentralizovanej pozícii supervidujúceho, podporujúc ich prácu s triedami. Ako odborníčka som pomáhala ja im, čo bolo tiež súčasťou obratu v rozložení moci. Moja prenechanie hlavného slova koučom a cielené stiahnutie sa do decentralizovanej pozície bolo transparentne a hrdo ozvučované pri vstupoch do tried. Keď bolo treba, tak som jasne a pevne vstúpila do interakcii, premostovala, dovysvetľovala, zasiahla. Pomohla som podporiť ich autoritu, dodala nápad a pod., aby sme spoločne zabezpečili hladký chod, pocit bezpečia žiackych koučov ako aj žiakov, ktorým boli pripravené aktivity určené.

Tri bloky aktivít v triedach. Žiaci koučovia pracovali s celými triedami o ročník nižšie počas vyučovania po dohode s učiteľmi a vedením a to na predmetoch, kde bola téma začleniteľná do osnov (On, Ev, Sj) alebo bolo možné uvoľňovať hodiny (Vv, Hv, Tv). Za flexibilitu pri začleňovaní projektu do výchovno – vzdelávacieho procesu patrí veľká vďaka celému učiteľskému zboru i vedeniu, ktorí svojou ústretovosťou a niekedy aktívnou spoluprácou nielen umožnili proces, ale zastrešením (súhlasom, podporou a rolou svedkov) umocnil celý jeho efekt.

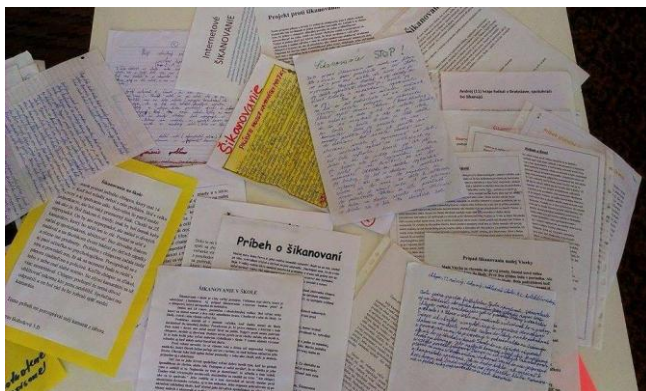
1.okruh aktivít: **Spoznať šikanovanie**

Na dvojhodinovom workshope koučovia uviedli vybrané edukačné video znázorňujúce celý priebeh riešenia prípadu šikanovania na jednej anglickej škole. Nasledovala práca s triedou v skupinách na 'dolaní podstatných znakov' odlišujúcich jav šikanovanie od bežnej rovesníckej zábavy, ktorá často zahŕňa aj žartíky a podpichovanie. Postrehy žiakov zo skupín boli prezentované, zapisované na tabuľu formou kľúčových slov. Moderovanou triednou diskusiou sme abstrahovali významy a vedomosti, žiaci sami s pomocou koučov prichádzali na definíciu javu.

2.okruh aktivít: **Príbehy ako nástroj**

V druhej aktivite boli žiaci koučmi vyzvaní, keď by ako 'už znali toho, čo je to šikanovanie', našli v ich okolí (nie v ich vlastnej triede) jeden prípad, najlepšie cez rozprávanie so známymi, rodičmi, kamarátmi alebo na internete, v časopisoch. Výstupom ich samostatnej práce, pri ktorej im môžu pomáhať rodičia aj okolie, nech je ich vlastné zhrnutie príbehu od začiatku až po doriešenie a vlastný postreh, prečo a čo ich na prípade zaujalo. Bolo zdôraznené, že nejde o vyšetovanie toho, čo sa deje na škole, ale že je to práca dôležitá, lebo krátka 'prípadová štúdia' písaná ich vlastným jazykom sa stane pre budúce roky výukovým materiálom pre vedenie diskusií so žiakmi a šírenie osvetu.

Nenásilná práca s analógiou príbehov iných bola zvolená s predpokladaným terapeutickým efektom (nielen) pre tých, ktorí boli alebo sú zaangažovaní do šikanovania. V tomto smere príbehy ponúkli nekonfrontačné pomenovanie toho, čo zažívajú. Príbehy im ponúkajú možnosti rôzneho doriešenia, nádej. Pre tých, ktorým sa to aktuálne mohlo zísť to mohlo byť ošetrením bez stigmatizovania a retraumatizovania. So súhlasom žiakov s príbehmi dobrovoľne

pracovali v rámci tried s učiteľmi na triednickej hodine (podpora vzťahov, odstraňovanie tabu, prizvanie učiteľa do nového príbehu). Viaceré deti a rodičia po tejto aktivite vyhľadali dodatočnú psychologickú podporu (poradenstvo). Koučovia so mnou vybrali najkvalitnejšie práce, a v prítomnosti vyučujúceho boli v rámci relevantného predmetu pred celou triedou ohodnotené (ceremoniál) a stanú sa výukovým materiálom.

3.okruh aktivít: **Plagát a leták** („Vieme, čo chceme a toto posolstvo chceme hrdo šíriť ďalej!“). V závere roka, keď už sú všetci žiaci dobre znali javu a toho, čo si pre seba želajú, boli koučmi vyzvaní k skupinovej tvorivej práci na návrhu letáka a plagátu o tom, prečo a ako riešime šikanovanie. Formulovali odkaz. Výstupy mali byť prezentované na škole a zaslané aj na iné školy a do iných prostredí. Návrhy boli za skupiny v triede prezentované a diskutovali sme o tom, prečo práve to ich posolstvo chcú poselať ďalej. Na hodinách informatiky spolu s učiteľmi žiaci previedli návrhy do elektronickej podoby, boli vytlačené, súťažilo sa o najlepšie návrh v rámci tried. Tie boli tlačene na plagátový papier a pripravené na to, aby boli prezentované širšiemu okoliu.

VŠETCI SME UŽ EXPERTMI

Symetrizovanie žiackych rol, záverečné ceremoniály. („Už nielen koučovia, ale všetci na škole sú expertmi.“)

Pri záverečnej reflexii v triedach, oceňovaní poslednej aktivity a slávnostnom ukončovaní kampane koučovia za prítomnosti autorít rozdali všetkým žiakom odznaky s logom Žiaci proti šikanovaniu. Cieľom bolo podporiť celoročné snaženie a proces záverečným rituálom s ozvučeným posolstvom odo mňa a koučov: „*Teraz sme už všetci expertmi na jav, nosením odznaku prezentujeme náš postoj aj navonok- My sme tí, ktorí tvoria zdravú školu!*“ Pomohlo ešte viac previazať nové posolstvá s identitou detí. Menovanie všetkých žiakov expertmi je tiež cieľným symetrizovaním pozície žiakov, aby sa predišlo hierarchickému rozdeleniu moci a kontroly medzi rovesníkmi. Predávame moc rúk všetkým jednotlivcom a vyjadrujeme tým dôveru v kompetenciu riadiť vlastné správanie a kultúru školy.

PRÍNOSY PROJEKTU

Z dotazníkov spätnej väzby, ktoré boli vyplnené v závere roka všetkými žiakmi od 4. do 8. ročníka, teda tými, ktorým boli určené zážitkové aktivity, sa navrátilo 121 vyplnených dotazníkov-zahŕňajúc odpovede od 55 dievčat a 66 chlapcov od veku 9-16 rokov. Na základe nich je možné zhrnúť:

DEŤMI POSTREHNUTÉ ZMENY V SÚVISLOSTI S PROJEKTOM

Pýtali sme sa detí na **zmeny v triede za posledný polrok v súvislosti s projektom**. Na otvorenú otázku odpovedali vlastnými slovami.

Najčastejšie odpovede boli formulované ako **zníženie výskytu nežiaduceho správania**.

- *Tí, čo šikanovali to už robia menej. Cítim sa bezpečnejšie.*
- *Ten spolužiak už v šikanovaní poľavil.*
- *Menej sa do seba navážame.*
- *Jedna spolužiačka, ktorá šikanovala, tak sa jej správanie výrazne zmenilo, už sa s nami baví.*
- *Nerobíme si toľko naschválov..*
- *Myslím, že sa menej šikanuje na škole, asi si niektorí niečo uvedomili.*

Odpovede formulované ako **zmena v správaní žiakov k lepšiemu**.

- *Správame sa k sebe lepšie.*
- *Môjmu spolužiakovi sa zmenilo správanie k lepšiemu, celkom pekne sa správa.*
- *Krajšie sa k sebe správame.*

Niektoré odpovede spadajúce do kategórie 'zmena v správaní žiakov k lepšiemu' boli formulované špecifickejšie, teda sa vynárajú podkategórie zlepšení. Najsilnejšie podkategórie sú:

- **Vyššia miera kamarátskeho správania**

Viac sme sa skamarátili.

Sme na seba milší.

Správame sa k sebe milšie.

Správajú sa slušnejšie.

Správame sa v triede k sebe slušnejšie.

Už sa s nami baví aj ona.

Žiaci sa viac tolerujú aj starší s mladšími.

- **Súdržnosť a vzťahy v triede**

Máme teraz lepšie vzťahy v triede.

Sme lepší kolektív.

Je lepší vzťah v triede.

Zlepšili sa u nás vzťahy v triede- chalani si stále robia trochu zle, ale dá sa to zniesť a viac sa navzájom rešpektujeme.

Je v triede lepšia atmosféra.

Život v triede sa zmenil. Správanie je lepšie aj vzťahy so spolužiakmi.

- **Empatia**

Vedia sa navzájom lepšie pochopiť.

Snažíme sa viac rešpektovať a súcitiť.

Viac sa tolerujeme.

- **Spolupráca**

Lepšie spolupracujeme teraz

- **Diskurzy**

Viac sa o šikanovaní hovorilo a lepšie sme ho preskúmali.

Pýtali sme sa žiakov, či si za posledný polrok všimli nejaké zmeny v tom, ako často/veľa si žiaci ubližujú. Na 5- bodovej škále si vyberali z možností oveľa menej - trochu menej – rovnako - trochu viac - oveľa viac.

67,8% žiakov zhodnotilo, že za posledný polrok je na škole medzi žiakmi menej ubližovania.

Ďeťmi hodnotená miera ubližovania v posl. polroku	Počet respondentov	Percentá
oveľa menej	33	27,3%
trochu menej	49	40,5%
asi rovnako	36	29,8%
trochu viac	3	2,5%
oveľa viac	0	0%
Spolu respondentov	121	100,0%

Tab. Vnímané zmeny v miere ubližovania medzi žiakmi v 2. polroku

Pýtali sme sa detí, „**Do akej miery sa im projekt zdal užitočný?**“ Hodnotili jeho prínos na číselnej osi od 0 (nebol vôbec užitočný) do 10 (bol veľmi užitočný).

Priemerné hodnotenie užitočnosti projektu žiakmi bolo 6,15. Najčastejšie sa vyskytovala stredná hodnota 5 (24%respondentov), v poradí ďalšia najčastejšie vybraná hodnota bola 7 (14,7% respondentov) a hodnota 9 (11,6%). Až 10% opýtaných detí zvolilo pre zhodnotenie najvyššiu hodnotu 10. Dokopy 12,4% respondentov vybrali z hodnôt menších ako 4.

Vo vnímaných zmenách ako aj v hodnotení projektu sa odzrkadľovalo to, že aktuálne mnohé deti ich vzťahy nevnímali vôbec ako problematické a preto nepostrehli ani veľký rozdiel, či neuvedomovali si výrazne prínos projektu. Najmä pokiaľ ide o prevenciu, nemusí byť zmena výrazná, čo je zároveň dobré znamenie- veľa vecí môže zostať tak ako je práve teraz. Napriek tomu to, čo sa má zmeniť sa s väčšou pravdepodobnosťou zmení a vynaložené úsilie je investíciou do budúcnosti.

- *Šikanuje sa menej ako predtým, ale aj vtedy to bolo celkom OK, preto som dal len číslo 4.*
- *Nevšimla som si moc zmeny, aj predtým tu bolo u nás dobre.*

UŽITOČNOSŤ PROJEKTU Z PERSPETÍVY DETÍ

V čom sa ti kampaň Žiaci proti šikanovaniu zdala užitočná? Na otvorenú otázku odpovedali vlastnými slovami. Z odpovedí detí je možné abstrahovať niektoré okruhy prínosov.

Najsilnejšie a približne rovnako bohaté zastúpenie v odpovediach mali oblasti 'Zlepšenie správania a vzťahov' a oblasť 'Zvýšenie informovanosti a povedomia', ktorá bola často priamo spojená s 'Lepším náhľadom a abstrahovaním vedomostí o vlastnom správaní a hodnotách'.

1/ zlepšenie vzťahov a správania v triede

- *Pomohlo to deťom, aby sa začali správať ku sebe priateľsky.*
- *Žiaci sa naučili neubližovať spolužiakom.*
- *Krajšie sa teraz k sebe správame.*
- *zlepšilo sa správanie medzi sebou, pomáhame si viac.*

2/ zvýšenie informovanosti, vedomostí, schopnosť rozpoznať jav a vhodne zareagovať

- *My deti sme sa naučili rozpoznávať šikanu.*
- *V tom, že sme sa veľa dozvedeli. Mohli sme o tom aj urobiť projekt.*
- *Žiaci vedia viac o šikanovaní a neubližujú si tak ako v minulosti.*
- *Už vieme, o čo ide a tak sa toho môžeme vyvarovať.*
- *Dozvedela som sa mnoho vecí, ako sa môže daný človek správať a cítiť.*
- *Dozvedeli sme sa o šikanovaní, ako mu zabrániť a ako sa ochrániť*
- *Máme info v novom odbore, vieme nové veci. Keď by prišlo k šikanovaniu, vieme si poradiť.*
- *zistili sme o tom viac, dali sme to do povedomia žiakov a tak tomu asi zabránime.*
- *Viem ako postupovať, keď by sa to dialo v mojom okolí.*

3/ lepší náhľad a abstrahovanie vedomosti o vlastnom správaní a hodnotách

- *Dalo mi to, že viem lepšie, čo chcem a čo nie a čo nebudem robiť svojim blízkym v okolí.*
- *Zamysleli sme sa nad tým, čo to vlastne robíme.*
- *Žiaci si uvedomili svoje správanie.*
- *Naučili sme sa, ako by sme sa cítili my, keby nás šikanovali, že to vôbec nie je dobré.*
- *Žiaci si tiež uvedomili, že šikanovanie je skutočným ubližovaním.*

4/ ošetrovanie protagonistom

- *Pomohlo to šikanovaným deťom.*
- *Žiaci sa asi prestali báť šikanovania od ostatných.*
- *Tento projekt dal odvahu niektorým priznať sa, že niekoho šikanovali alebo že im ubližujú. Podľa mňa to aj tým aj tým dobre padlo na dušu.*

5/ zvýšenie empatie

- *Naučili sme sa, ako by sa aj iní cítili, keď by sme ich šikanovali. Nie je to dobré, to robiť.*

6/ Prínosy vidia deti aj v zážitkoch, ktoré mali vďaka špecifickej forme projektu.

- *Dával som návrhy, ako zastaviť šikanovanie.*
- *Mohli sme robiť projekt o šikane.*
- *Super bolo, že sme veci robili v skupinkách.*

- *V tom, ako sme všetci spolupracovali.*
- *Spoznali sa žiaci z iných ročníkov.*
- *Učili sme sa to všetko hrovou formou.*
- *Dozvedeli viac o šikane, o tom, aká je zlá – učením, ale aj hrovou formou atď.*
- *Všetci boli šťastní a chceli byť na ďalší rok koučami. Dobre bolo, ako sme pri tom spolupracovali všetci.*

Súčasťou dotazníka bol aj krátky skrining výskytu šikanovania so zámerom zopakovania skriningu v budúcnosti a zhodnotenia prínosu preventívnej kampane s odstupom času, kedy sa jej efekt môže prejaviť. **20,7%** žiakov odpovedalo kladne na otázku, či boli v poslednom polroku svedkami šikanovania medzi žiakmi, **9,9%** hovorí o svojom vlastnom zážitku šikanovania, do poznámky častejšie dodávajú, že „...to bolo dávno“, „...našťastie sa to už vyriešilo“, prípadne, že „...to bolo len krátko a už sa to nedeje“.

UŽITOČNOSŤ PROJEKTU Z PERSPEKTÍVY KOUČOV A DOSPELÝCH

Dospelí:

„Žiaci sú všímavejší ku svojmu okoliu, vedia lepšie posúdiť, čo je správne v správaní sa k spolužiakom a čo nie. Triedne kolektívy sú zomknutejšie. Projekt bol podľa mňa veľmi užitočný hlavne v aktívnej spolupráci žiakov z rôznych tried, mladších aj starších. Učia sa akceptovať názory rovesníkov a tolerancii v triednych kolektívoch. Super nápad!“ Zástupkyňa ZŠ a triedna učiteľka 4.roč.

„Projekt pokladám za veľmi užitočný najmä pre zvýšenie informovanosti žiakov o jave, vzdelávanie v problematike a posilnenie schopnosti zareagovať na šikanovanie vhodným spôsobom. Medzi žiakmi som už teraz postrehla zmeny- zlepšenie vzťahov, sú o niečo viac tolerantní a empaticí.“ Triedna učiteľka 8.roč..

„Zmeny som postrehla hlavne na správaní žiakov. Sú súdržnejším kolektívom, keď sa im nepáči nejaké správanie k určitému žiakovi, tak sa ho zastanú, vedia podotknúť sami medzi sebou, keď sa im niečo nepozdáva. Tí, ktorí sa mohli predtým cítiť vylúčení z kolektívu, byť outsidermi, sú teraz prijatí žiakmi oveľa viac.“

Bolo to veľmi užitočné a prínos vidím hlavne v tom, že to bolo oproti iným zásahom skutočne zamerané na prevenciu a deti teraz vedia rozpoznať samé, kedy sa niekto možno cíti vylúčený a idú mu viac v ústrety v snahe, aby sa cítil lepšie.“ Triedna učiteľka 7.roč.

Koučovia:

Všimol si si nejaké zmeny v súvislosti s projektom?

- *Podľa mňa odkedy začal tento projekt, tak zavládol v oblasti šikanovania medzi žiakmi väčší pokoj oproti predošlým rokom. Žiaci mohli zistiť, kde sú v správaní tie hranice, ktoré netreba prekračovať.*
- *Viac sa kamarátíme. Tí, čo sa moc nemuseli, tak sa viac baví medzi sebou, sme takí šťastnejší.*
- *Žiaci sa viac kamarátia. V niektorých triedach to ešte nie je úplne ono, ale je to lepšie. Žiaci sa viac stretávajú.*

Prínos projektu pre teba?

- *Naučila som sa niečo nové a mohla som to povedať ďalej aj iným.*
- *naučil som sa nové veci o šikane aj ako robiť s triedami.*
- *Mohol som pomáhať druhým.*
- *Dobre sa učím prednášať celej triede. Viem už veľa o šikanovaní a môžem pomôcť druhým v čase núdze.*
- *Veľa som sa dozvedela a vlastne vďaka tomuto projektu už viem hádam aj zabrániť šikanovaniu a pomôcť tej obeti. Pre mňa je to poučné a robí mi radosť oboznámiť s tým aj niekoho iného.*
- *Viem čo je to šikana a viem aj druhým pomôcť, keď majú nejaký problém. Veľa spolu komunikujeme a viac sa kamarátíme. Je to super. Pani psychologička nás veľa naučila.*

Sami žiaci vnímali prínos roly kouča k zvýšeniu nových vlastných kompetencií, rozvinutiu schopností.

Aké je pre teba byť žiackym koučom?

- *Zaujímavé, lebo si cvičím aj vystupovanie a rozprávanie pred žiakmi. Dobrá skúsenosť do života.*
- *Dobré, také čosi výnimočné.*
- *Malo to takú dôležitosť, to bol dobrý pocit.*
- *Je to super, môžem pomôcť druhým žiakom nájsť cestu k priateľstvu s inými.*
- *Pomohol som žiakom, aby sa začali správať k sebe priateľsky, to je výborný pocit.*
- *Pre mňa veľmi príjemné aj sa niečo naučiť a pomôcť aj druhým.*
- *Super, veľa som sa naučila a spoznala nových ľudí.*
- *Ja som sa veľa naučila, viem rozpoznať, čo je sranda a čo je už šikanovanie. Je to super, mne sa to veľmi páčilo.*
- *Keďže ja rada rozprávam a som medzi ľuďmi, užívam si to, keď môžem pracovať v takomto niečom a tak závažnej téme. Je to super!*

„Je to dobrý projekt, učí veci, ktoré sú potrebné aj do budúcnosti!“

DISKUSIA

Peer-to-peer model prináša benefit ľahšieho napojenia sa na vlastnú kultúru žiakov a na ich jazyk. Navyše umožňuje hlavný naratívny nástroj kampane- to, že deti si legitímne prevzali autorstvo vo vytváraní noriem, kultúry, diskurzov, ktoré však stále idú v súlade so zdravými hodnotami všeobecne preferovanými avšak doposiaľ vyžadovanými prevažne zvonku- inštitúciou školy.

Koučovia stoja v neutrálnej pozícii v systéme triedy, s ktorou pracujú (s triedami o ročník nižšie), čo umožňuje pracovať na spoznávaní javu diskkrétne a vecne, umožní podnecovanie nových uhlov pohľadu.

Externalizovaná práca so šikanovaním- bez ohľadu na aktuálny stav vzťahov v triedach sa vychádza z premisy:

Trieda nie je problém. Problém je problém. Žiaci sú OK, triedy sú OK, šikanovanie nie je OK!

Nie sme tu teraz na to, aby sme pátrali ani triedy analyzovali. Skúmame jav, ktorý je tým problémom. Staneme sa naň expertmi a tak si budeme môcť slobodnejšie a vedomejšie vybrať to, čo pre seba a našich spolužiakov chceme.

Bez viny a hanby: 'No blame - no shame' prístup. Predpokladom je, že efektívne riešenie šikanovania vedie cez prerušenie diskurzov viny a hanby. Vieme o tom, že do istej miery sa v niektorých triedach vyskytuje šikanovanie alebo sa dialo v minulosti. Zámerne sa však v kampani primárne nerieši aktuálny výskyt problému a náprava vzťahov, a tak je možné z bezpečného miesta identity jednotlivcov a identity triedy externalizovane hovoriť o jave (spoznávať ho, učiť sa o ňom, viesť diskusie, robiť projekty). Je to opodstatnený postup práce v situáciách, kedy hrozí retraumatizácia a stigmatizácia (**predchádzanie retraumatizácii a stigmatizácii**).

Dôraz na to, v koho rukách je 'moc'. Peer-to-peer model umožňuje dospelým dať hlas žiakom pri vytváraní školských politík a zaangažovať sa do aktívneho vytvárania noriem.

Chcete zbaviť priestor temnoty a tmy? Prineste do miestnosti svetlo! Namiesto poukazovania na nežiaduce javy, začať vytvárať tie žiaduce, vytvára sa žiaduca kultúra nadväzujúc na hodnoty žiakov.

Podstatné je umožniť žiakom **zažiť vlastnú užitočnosť a cítiť vlastnú kompetenciu**. Bude ich to nielen baviť, ale plne sa identifikujú s tým, čo sami podporujú.

NÁPRAVA ČI PREVENCIA? JE MOŽNÉ ICH SPOJIŤ V JEDNOM PRÍSTUPE!

Na základe pomenovateľných argumentov vychádzajúcich z praxe (opierajúc sa zároveň o teóriu) sa nazdávam, že pri využití naratívnej práce s tímami a organizáciou možno hovoriť o spojení primárnej, sekundárnej a terciárnej prevencie. Viac detailov o projekte, ako aj dodatočné body diskusie s odkazom na možnosti ďalšieho aplikovania v praxi budú zahrnuté v pripravovanej širšej publikácii.

LITERATÚRA

V texte použitá literatúra

- Tomková, J. (2015). Žiaci proti šikanovaniu. Naratívne východiská aplikované v preventívnej kampani. Prezentované 4.9.2015 na medzinárodnej konferencii Psychologické dni 2015: Rozhodovanie v živote človeka., Piešťany. Zadané do tlače.
- Williams, M. (2010). Undercover Teams: Redefining reputations and transforming bullying relationships in the school community. *Explorations: An E-Journal of Narrative Practice* (1), s. 4–13. Dulwich Centre Foundation.
- Winslade, J. (2013). Deconstructing the Policing of the Normal. An Examination of the Work Done by “Undercover Anti-Bullying Teams”. *Narrative and Conflict: Explorations of Theory and Practice* 1(1), s.76-98.
-
- ## Ďalšie zdroje, z ktorých bolo čerpané pri tvorení projektu
- Besley, T. (2001). Foucauldian Influences in Narrative. Therapy: an Approach for Schools. *Journal of Educational Enquiry*, 2 (2).
- Freedman, J. & Combs, G. (2009). *Narativní psychoterapie*. Praha: Portál.
- Freeman, J. E., Epston, D., & Lobovits, D. (1997). *Playful approaches to serious problems: Narrative therapy with children and their families*. New York, NY: W. W. Norton.
- Foucault, M. (1975). *Dozerať a trestať*. Slovenský preklad: Marcelli, M.(2004). Bratislava : Kalligram.
- Hubbard, B. (2004). *The ‘NoBlame’ bullying response approach: A restorative practice contender?*(Unpublished master’s thesis). Massey University, Auckland, New Zealand.
- Morgan, A. (1995). Taking responsibility: Working with teasing and bullying in schools. *Dulwich Centre Newsletter*, (2&3), 16–28.
- Payne, M. (2000). *Narrative therapy: an introduction for counsellors*. London: Sage.
- Rancière, J. (2010). *Dissensus: On politics and aesthetics*. (S. Corcoran, Trans.) London, UK: Continuum.
- Robinson, G., & Maines, B. (1997). *Crying for help: The noblame approach to bullying*. Bristol, England: Lame Duck Publishing.
- White, M. & Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*. New York : Norton.
- White, M. & Morgan, A. (2006). *Narrative Therapy with Children and their Families*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- White, M. (1989). *Selected papers*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- Winslade, J. & Monk, G. (1999). *Narrative counseling in schools: powerful and brief*. Thousand Oaks CA: Corwin Press.